

वृक्ष लावणे सोपे, जोपासणे फार कठीण व्रत

प्रसंग- जळगाव येथील 'लोकमत' परिवारानेतर्फे एक लाख वृक्षारोपणाच्या

संकल्पदिनी केलेले मार्गदर्शन

दि. ०५-०६-२००८, स्थळ - लोकमत कार्यालय, औद्योगिक वसाहत, जळगाव

विज्ञानयुगात प्रचंड प्रगती साधलेल्या मानवाजवळ 'प्रज्ञान' नाही, वृक्षांजवळ ते आहे; धरणीमाते शिवाय अन्ननिर्मिती मानव करू शकत नाही. तरीही मानवाजवळ वृक्षांना जगण्याचे 'शहाणपण' नाही. म्हणूनच वृक्ष लावताना त्यांच्या संगोपनाच्या जबाबदारीचेही भान किती आवश्यक आहे हे भाऊ लक्षात आणून देतात. निमित्त आहे 'लोकमत' परिवाराच्या एक लाख झाडे लावण्याच्या आगळ्या वेगळ्या संकल्पाचे! वृक्षाचा शत्रू केवळ गुरेढोरे नसून खरेतर मनुष्य स्वतःच आहे, मग ते गरजेपोटी असो की हौसेपोटी या कडे अंगुलिनिर्देश करतात. वृक्ष संगोपनाच्या माध्यमातून होणाऱ्या या समाजसेवेचे कौतुकही भाऊ इथे करतात, पण वृक्ष केवळ लावायला नकोत तर जपायला हवेत, कारण ते व्रत कठीण आहे, हे निश्चिनही सांगतात.

सन्माननीय व्यासपीठ बंधू-भगिनींनो,

पर्यावरण म्हणजे काय? या पृथ्वी तलावर किंवा तिच्या पोटा-उदरात जे आहे ते सगळेच पर्यावरण आहे, आपण परस्परांवर अवलंबून आहोत याची गंभीर जाणीव आपल्याला नसते त्यामुळे आपण त्या विषयाकडे तितक्या गंभीरपणे पाहत नाहीत. आपल्याला असे वाटते की, बँकेत पैसा असला म्हणजे झाले! तसे पाहिले तर असे काही कुठे वाटण्याचे कारण नाही. बँकेत कितीही पैसा असला आणि त्याचा उपयोग आपण केला नाही तर तो काय कामाचा? नेमके हे घडते कसे? ते बघा आपण अन्न खाणारे सजीव आहोत आपण माती खात नाही. माती खाऊ शकत नाही! पण या भूमितीतून जे जे सगळे निर्माण होते ते मात्र आपण खातो.

शाकाहारी आहेत ते निश्चितच, तेवढे खातात भाजीपाला, धान्य आपण खातोच माती जरी खात नसलो, तरीही त्यातून निर्माण होणाऱ्या सगळ्याच गोष्टी आपण खातो आणि त्यावरच आपण जगतो आणि वाढतो. ही झाडे आणि ह्या वनस्पती कशा जगतात? सूर्यप्रकाशामुळे! अर्थातच आपण सूर्यप्रकाश खाते का? पण सूर्यप्रकाशाशिवाय आपले काही चालत नाही. त्या प्रकाशाचे जे सत्त्व आहे, ते सत्त्व आपल्यापर्यंत पोहचविण्याचे काम फोटो सिंथेसिसच्या मार्गाने वृक्षच आपल्यासाठी करत असतात हे खरोखरच किती

विशेष आहे. मित्रांनो, अलीकडेच माझ्या मनात एक विचार आला. माझ्या वाचनातही या संदर्भात काही विवेचन आले. फार दुर्मीळ असा विचार अभ्यासण्यात आला, असे मी मानतो. दृष्टिकोनच एकेकाचे पहायचे झाल्यास सांगतो. एका माणसाने मजेदार गोष्ट सांगितली की, माणूस चंद्रावर पोहचला, माणसाने माणसाची प्रतिकृती 'क्लोनिंग' पद्धतीने बनवण्याचे प्रयोग केले. माणूस विमानाने केवळ जगभर पोहचला असे नाही तर त्याही पलीकडे चंद्रावरही पोहचला, मंगळावर यान पाठवले बहन अंतराळ संशोधन केले. मानवाची प्रगती त्या दृष्टीने खूप झाली. 'विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाच्या या प्रचंड प्रगतीत मात्र जे झाड करू शकले, ते म्हणजे मातीमधून फळ निर्माण करायचे आणि धान्य निर्माण करायचे काम सोपे वाटते ते काम मात्र मानव या भूमिवर करू शकला नाही! माणूस हे का करू शकला नाही? याचाही विचार करू.

माणसाजवळ बुद्धी आहे, विज्ञान आहे आणि विशेष असे ज्ञानही आहे, परंतु ज्याला 'प्रज्ञान' म्हणतात, हे मात्र त्याच्याजवळ नाही. ते 'शहाणपण' त्याचेकडे नाही, ते शहाणपण ह्या झाडांमध्ये आहे, म्हणून ते अन्न निर्मिती करू शकते, आपण करू शकत नाही! जगातले कितीही विद्वान एकत्र आले, तरी मातीमधून गहू निर्माण करण्याचे काम त्यांनी काही अजून केले नाही. करूही शकत नाही. झाड जे करते, त्याच्या क्रियांवर ही सृष्टी अवलंबून आहे, म्हणून आपल्या जगण्यातले झाडाचे महत्त्व, पाण्याचे महत्त्व, हवेचे सूर्यप्रकाशाचे महत्त्व प्रचंड आहे. झाडाचे अस्तित्व आपल्या जीवनामध्ये खूपच महत्त्वपूर्ण आहे.

मित्रांनो, आपण एकमेकांवर अवलंबून आहोत. आपण जर एकमेकांवर अवलंबून आहोत ते जर आपण समजू शकलो नाही, तर आपण एकमेकांची किंमत करणार नाही, हे आता ज्याच्या त्याच्या लक्षात आलेले आहे. वृक्षसंगोपनाच्या माध्यमातून फार मोठी देशसेवा, समाजसेवा आपण करीत आहोत. स्वतःचे भले त्यातून होणार आहेच. मित्रांनो, या अभियानामध्ये आपण लाखापैकी दहा-वीस हजार तरी झाडे जगवावी. मी त्यांना सांगितले की, 'झाडे लावायचे काम मी करतो, पण ते सांभाळायचे काम कोण करणार? ते सांगा' त्यावर संयोजक म्हणाले, "आम्ही झाडे लावतानाच अशी काळजी घेणार आहोत की, गुरेढोरे खाणार नाहीत." पहा गुरेढोरे जणू गावाचे शत्रू आहेत, असे आपण मानतो! पण ते त्यांच्या पोटपुरताच पाहतात. पण मनुष्य हा पोटपुरताच नाही तर त्यापेक्षाही जास्त हाव त्याला असते. माणूस मोठा शत्रू या वृक्षांचा आहे (टाळ्या...) तो झाडांना कापूनच टाकतो. निदान गुरेढोरे फक्त झाडांची, वेलीची पाने खातात, पण मनुष्य तर झाडेच्या झाडे कापून घरी नेतो. ती त्याची रोजची जशी गरजच झाली आहे. सरपण तर रोज लागतेच

अजूनही माझ्या खेड्यातील जी भगिनी आहे, ती तिच्या डोक्यावर लाकडाची मोळी घेवून जाताना दिसते. मित्रांनो, मला एकगोष्ट सांगा तिने स्वयंपाकच करू नये का? राधणे, शिजवणे तिला करावेच लागते आणि, ते ती करणारच पण त्यासाठी सरपण फार मोठ्या प्रमाणावर लागते. म्हणूनच मला सुचवायचे आहे की, झाडे लावणे खूप सोपे आहे, पण त्या झाडांना, वेर्लींना जगवणे, वाढवणे त्यांची जोपासना करणे फार अवघड आहे.

आमच्या जैन इरिगेशन कंपनी भोवती लाखांच्या आसपास झाडे लावली आहेत, त्या झाडांच्या संरक्षणासाठी जी संरक्षण भिंत करावी लागली आणि इतरही जे उपाय योजावे लागले त्यासाठी अडीच ते तीन करोड रुपये आत्तापर्यंत खर्च झाले. आपल्याला हाच खर्च एका वृक्षामागे शंभर दीडशे रुपयांपर्यंत करावा लागणार आहे.

सोनवणे साहेबांनी सांगितले की, पाण्याची व्यवस्था आम्ही निश्चित करू म्हणजे आगीचे बंब किंवा टँकरने ते सहज शक्य आहे, परंतु ट्रि प्रोटेक्शनसाठी, जे 'ट्रि गार्ड' लागतात, ते अतिशय महागडे आहेत. खऱ्या अर्थाने ती फार मोठी समस्या आहे. त्यासाठी मोठी कसरत होणार आहे. जर आपल्याला हे अभियान यशस्वी करायचे असेल, तर समाजातील इतर लोकांनासुद्धा या उपक्रमात सामावून घेतले पाहिजे. अनेक संस्था-संघटनांना सोबत घेतले पाहिजे. अनेक संस्था-संघटनांनी यात झोकून घेतले पाहिजे तसेच लोकांनीही नेहमीच्या थातूर मातूर 'ट्रि गार्ड रात्री उचलून घेऊन जाण्याचा स्वार्थ दूर ठेवला पाहिजे. होते काय की, ट्रि पण राहात नाही आणि गार्डही राहात नाही! जास्त महागडे लोखंडी ट्रि गार्ड लावले तरच झाडे सुरक्षित राहतात. तर 'ट्रि' ही जातो आणि गार्डही जातो परंतु सार्वजनिक ठिकाणी ट्रि गार्ड लावणे, हे अशक्य झाले आहे, कारण ते तिथे सुरक्षित राहत नाहीत अशा या सर्व समस्या सामाजिक स्तरावरील समस्या आहेत. या सगळ्यांना तोंड देऊन जर आपण खऱ्या अर्थाने झाडे जगवण्याच्या सातत्याने पाठपुरावा करणार असाल आणि एक लाख झाडे लावणार असाल, तर आपण या देशामध्ये या विषयासंदर्भात सर्वात प्रभावी आणि मोठे काम केले असे म्हणता येईल!

आपल्या हातून हे सर्व घडण्यासाठी सदिच्छा देतो! मित्रांनो, आमचा हा उपक्रमच असतो, म्हणजे एक जुलैपासून-सप्टेंबरपर्यंत, आम्ही फक्त झाडे लावायचीच कामे करतो. वृक्ष लावणे कठीण नाही, पण मघाशी म्हटल्याप्रमाणे त्यांना वाढवणे, त्यांचे खूपच काळजीपूर्वक संगोपन करणे, हे फार कठीण काम आहे. वृक्षांच्या जोपासनेसंदर्भात आपण जास्तीत जास्त विचार करावा. माझीही मदत लागली तर आमच्या या पवित्र पर्यावरण रक्षण उपक्रमासाठी मी केव्हाही हजर आहेच! माझ्या नावा सोबत 'पद्मश्री'चा उल्लेख झाला

मला 'पद्मश्री' पुरस्काराविषयी नितान्त आदर आहे, परंतु नावाच्या आधी किंवा नावाच्या नंतर न लावण्यासाठी दिलेली पदवी आहे, तशा आशयाचे स्पष्ट उल्लेख पदवीच्या सोबत असणाऱ्या पत्रावर आहे. त्यात स्पष्ट नमूद केले आहे की, किंवा 'सफीक्स' म्हणून ही पदवी वापरू नये. कृपा करून 'भवरलालजीच' म्हणा 'पद्मश्री' भवरलाल जैन असा उल्लेख करू नका कारण कायद्याने तो गुन्हा आहे. मुळात ही पदवी आपण आयुष्यभर जे काही काम करतो त्यासाठी 'शाबासकी' म्हणून आहे! ही शाबासकी केवळ माझ्यासाठी नसून ज्याच्यासाठी मी काम करतो, त्या शेतकऱ्यांची आहे! भूमिपुत्रांना 'पद्मश्री' चा सन्मान मी आधीच अर्पण केला आहे.

मित्रांनो, मी सर्वांसाठी भवरलाल जैन आहे! आणि तो तसाच साध्या पद्धतीने राहणार आहे. आलो तसाच जाणार आहे. 'पद्मश्री' पुरस्कार मी सोबत घेऊन जाणार नाही. त्यामुळेच अनेक सत्कार आणि समारंभ या संदर्भातले मी विनम्रपणे नाकारले. आज 'पर्यावरण दिन' आहे, ज्या सुबुद्धीने आपण या सर्व कामाची सुरुवात करत आहोत. उत्तुंग आणि उदात्त असे हे उद्दिष्ट आपण बाळगले आहे, त्या सत् कार्याला मी विनम्र अभिवादन करतो, आपण सुरु केलेल्या या अभियानाला शुभेच्छा देतो, आणि माझे दोन शब्द संपवितो.

जय हिन्द! जय महाराष्ट्र!